

«Педагогічний дискурс»

М. Хмельницький

УДК 37: 81'246.2 (477)

Товчигречка Л.В.

аспірант

(Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка)

Особливості двомовної освіти в Україні

У статті зроблено спробу окреслити сучасний стан двомовної освіти в Україні та визначити її основні напрямки. Розглянуто правове забезпечення та особливості освіти етнічних меншин, співпраця України з європейськими країнами у галузі мовної освіти. Виокремлено кроки щодо подальшого розвитку двомовної освіти в Україні.

Ключові слова: двомовна освіта, освіта етнічних меншин, вивчення мов.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої інформаційної взаємодії в сучасному світі забезпечення прав національних меншин стає важливим чинником міждержавних відносин. Тож Україна проголосила одним зі своїх пріоритетів створення сприятливих умов для розвитку національних культур, забезпечення підтримки і розвитку культурної самобутності всіх етносів країни, сприяння збереженню культури національних меншин, створенню атмосфери міжкультурного діалогу. Одним з провідних шляхів реалізації цих завдань є розвиток системи двомовної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Ситуацію двомовності в Україні в її історичному розвитку, досліджували такі вчені як О. Єфименко, О. Прицак; сучасний стан двомовної освіти у нашій державі відображено у працях А. Железного, Р. Кіся, І. Кононова, Л. Масенка, А. Пашкова.

Мета даної публікації: охарактеризувати сучасний стан двомовної освіти в Україні та окреслити шляхи її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Існування двомовності та полімовності в Україні є історично зумовленим фактом, адже протягом становлення нашої

держави різні її частини зазнавали значного впливу інших культур. Соціальні дослідження доводять, що після здобуття Україною незалежності в ній проживає понад сто етнічних груп. Отож, можна стверджувати, що на сучасному етапі Україна є мультикультурною державою, що має забезпечувати рівні освітні можливості всіх етнічних груп та реалізувати їх право на освіту рідною мовою.

В Україні функціонує система неперервної мовної освіти, підкріплена мовною політикою держави, спрямованою на досконале володіння рідною мовою кожним її носієм, обов'язкове оволодіння державною українською мовою всіма громадянами (незалежно від національності, віросповідання, сфери суспільно-виробничої діяльності), на знання іноземних мов, виховання мовної толерантності [3]. Тобто, двомовна освіта існує в Україні як мовна освіта для етнічних меншин (рідна мова+українська) та як вивчення українцями іноземної мови (українська+іноземна).

Розширення кола мов, що вивчаються в навчальних закладах, значною мірою характеризує мовну освіту в Україні загалом. Вільний вибір мови навчання є важливою характеристикою демократичного суспільства та концепції мовної освіти в Україні.

Вихідними концептуальними положеннями, які визначають зміст і організацію мовної освіти в Україні та є правовою основою формування державної політики щодо забезпечення прав національних меншин є Декларація про державний суверенітет України, Конституція України, закони «Про національні меншини в Україні», «Про мови в Українській РСР», «Про ратифікацію Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин», «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», інші законодавчі акти України.

Названі документи забезпечують право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження та розвиток етнокультури. Разом з тим, підкреслюється необхідність створення умов для

належного опанування державної мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин.

Законодавством України передбачено також надання університетської або інших форм вищої освіти поряд з державною мовою мовами національних меншин чи створення можливостей для вивчення цих мов як окремих дисциплін університетської або іншої вищої освіти. На цей час навчання у вищих навчальних закладах здійснюється державною, а також російською, румунською та угорською мовами. Загалом мовами національних меншин України навчаються у вищих навчальних закладах 271440 студентів [4, с. 34].

Розроблена державна програма підготовки кадрів для шкіл національних меншин. Так, майбутні вчителі для шкіл з болгарською і гагаузькою мовою навчання готуються в Одеському університеті, для молдавських і румунських шкіл – у Чернівецькому університеті. Підготовка відповідних кадрів проводиться також у Київському національному педагогічному університеті, Донецькому і Львівському університетах, Дрогобицькому та Ізмаїльському педагогічних університетах, а також у педагогічних училищах Києва, Львова та інших міст. В Ужгородському національному університеті представники національних меншин складають вступні іспити рідною мовою (угорською, російською, румунською, словацькою). У м. Берегове функціонує Закарпатський угорський педагогічний інститут, угорці Закарпаття мають можливість замкнутого циклу навчання: від дитячого садка до вищого навчального закладу. Таким чином, двомовна освіта для представників етнічних меншин за принципом рідна мова+українська ефективно реалізується в середніх та вищих навчальних закладах України.

В останні роки дедалі прозоріше спостерігається тенденція до оволодіння іноземними мовами, які активно набувають статусу соціально-економічного і політичного засобу порозуміння між різними представниками світової спільноти у різноманітних сферах життєдіяльності. Ці реалії об'єктивно зумовлюють розширення функцій іноземних мов і оновлення завдань володіння ними у сучасному суспільстві. Насамперед це:

- формування в учнів/студентів готовності до соціальної взаємодії для спільного розв'язання різноманітних проблем і досягнення взаєморозуміння, знаходження компромісів;
- толерантне ставлення до народів, мова яких вивчається, прилучення до діалогу культур як важливого феномену мирного співіснування і взаємозбагачення;
- оволодіння прийомами самостійної роботи з мовою, стратегіями учіння, вміння користуватися компенсаторними прийомами у разі дефіциту мовних засобів;
- творче використання іноземної мови для власного самовираження, усвідомлення мовних розбіжностей з рідною мовою, знання і вміння використовувати особливості її вживання у типових соціальних ситуаціях спілкування;
- формування в учнів/студентів індивідуального стилю навчання, самоконтролю власного рівня оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією [2, с. 32].

Результатом навчання мов повинна стати особистісна багатомовність, яка передбачає усвідомлене розмежування мовних систем і відносно вільний перехід з однієї мови на іншу залежно від зміни ситуації та життєвих потреб.

Особливої актуальності набуває двомовна освіта за принципом українська+іноземна у світлі загальноєвропейських полімовних тенденцій, інтеграції нашої держави до європейського освітнього простору, поширенням практики обміну студентами та відкритістю освітньої системи нашої країни для іноземних студентів.

Поширення вивчення іноземних мов вписується в контекст європейських директив, які рекомендують державам-членам викладати в освітніх закладах, крім державної мови, ще дві мови Європейського Союзу. Двомовна освіта в Україні є адекватною відповіддю на питання мовної та культурної диверсифікації в Європі:

- підготовкою бази для мобільності студентів та дипломованих спеціалістів;
- участю в освітніх європейських програмах;
- активізацією шкільних та університетських обмінів.

Існує практика освітнього співробітництва Франції та України у галузі мовної освіти. Поява двомовної французько-української освіти у середніх школах України сягає початку 90-х років. Після здобуття країною незалежності 1991 року в Україні запроваджується новий досвід в галузі освіти. На базі спеціалізованих шкіл та гімназій з поглибленим вивченням французької мови створюються двомовні секції. Сьогодні успішно працюють чотири такі секції – у Дніпропетровську, Донецьку, Києві та Севастополі. Сектор лінгвістики Посольства Франції у Києві працює над вирішенням трьох важливих питань, пов'язаних з двомовною освітою:

- Визнання набутих учнями особливих компетенцій та їх відображення у спеціальних сертифікатах; перспективи після завершення навчання (значення диплому та його визнання).
- Професійна підготовка викладачів та визнання “доданої вартості” їхньої праці.
- Необхідна інтеграція двомовних структур до національних систем освіти (питання статусу двомовної освіти). Двомовні секції є цілком особливими утвореннями в Україні. На цій підставі вони були і залишаються одним з пріоритетів політики Посольства Франції у сфері мовного співробітництва.

Двомовна освіта вимагає від викладачів високої компетентності. Ось чому особливе значення має післядипломна освіта педагогічних працівників. Створено спеціальний механізм підготовки українських викладачів, які бажають вдосконалити процес викладання французької мови та немовних дисциплін у чотирьох двомовних секціях:

- Стажування з методик викладання французької мови як іноземної, французької мови у школі та немовних дисциплін;

- стажування у форматі “практика в супроводі” для українських викладачів у французьких навчальних закладах-побратимах наших чотирьох секцій ;
- стажування з метою вдосконалення загального рівня знання мови.

Створення європейських секцій на базі шкіл з поглибленим вивченням французької мови означає запропонувати учням, зацікавленим у вивченні сучасних мов, зокрема, французької:

- посилений режим вивчення мови ;
- викладання іноземною мовою частини навчальної програми з немовних дисциплін у старших класах ;
- участь у культурних заходах і, в першу чергу, міжнародних обмінах.

У деяких закладах можна запроваджувати викладання іноземною мовою однієї з немовних дисциплін, починаючи з середніх класів. Існуючі в Україні спеціалізовані школи з поглибленим вивченням французької мови вже мають основні переваги, які дають змогу розвивати європейські секції.

Як бачимо, для успішної реалізації концепції двомовного навчання важливе значення має підготовка спеціалістів, які повинні володіти багатосторонньою компетентністю, включаючи предметну, мовну, загальнопедагогічну (дидактичні, комунікативні, організаторські вміння). Для виконання цих завдань навчання майбутніх двомовних вчителів слід будувати на основі таких принципів:

- соціокультурного – розуміння процесу соціалізації, допомога учням та студентам у адаптації до іншої культури та соціуму;
- мовного – володіння іншими мовами, вивчення й аналіз теорій і рівнів володіння іншою мовою;
- когнітивного – розуміння процесів пізнавальної активності студентів, вміння адаптувати навчальний план, викладання й оцінювання відповідно до різних навчальних стилів;
- академічного – викладання з урахуванням культурної та мовної диверситивності студентів в усіх сферах змісту освіти [5, с. 45].

Отже, важливими рисами двомовної освіти в Україні є врахування регіональних потреб місцевих етнічних громад, національних особливостей та загальноєвропейських тенденцій. У зв'язку з цим, видається можливим виокремити певні кроки щодо подальшого розвитку двомовної освіти в Україні:

- Послідовна та системна робота щодо вдосконалення теорії, методології, методики та практики двомовного та полімовного навчання;
- Забезпечення єдності теоретичної та практичної підготовки студентів нефілологічних спеціальностей у частині формування їх соціокультурної компетенції з іноземних мов;
- Розробка моделі двомовної та полімовної освіти у вищих навчальних закладах, особливу увагу варто приділити вивченню теоретичного та практичного досвіду полімовної освіти вищих навчальних закладів провідних країн світу;
- Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів проводити науково-методичні заходи з проблем двомовної, полімовної освіти та мультикультурності;
- Запровадження практики проведення наукових конференцій, науково-методичних семінарів з проблем двомовної освіти;
- Активізація участі студентів в існуючих міжнародних навчальних програмах.

Висновки. Таким чином, двомовна освіта є інтегративним елементом освітньої системи України, що обумовлено історичними та соціальними чинниками. Україна є мультикультурною державою і питання освіти рідною мовою для етнічних меншин є законодавчо затвердженим. Це право реалізується на всіх рівнях: від дошкільної до вищої освіти. Використання певної мови як другої у навчанні є регіонально обумовленим. Близько десяти ВУЗів України мають програми підготовки двомовних вчителів. У рамках європейської інтеграції в Україні реалізується програма вивчення європейських мов (українська+іноземна), відбувається тісна співпраця з країнами Європи у

галузі мовної освіти. Двомовна освіта в Україні активно розвивається; серед пріоритетних напрямків: співпраця з місцевими громадами етнічних меншин, послідовна та системна робота щодо вдосконалення теорії, методології, методики та практики двомовного та полімовного навчання, розробка моделі двомовної та полімовної освіти у вищих навчальних закладах.

Дана публікація не вичерпує всіх аспектів проблеми двомовної освіти в Україні та не обмежує можливість подальших розвідок щодо досліджуваного питання.

Список використаних джерел та літератури

1. Железний А. Происхождение русско-украинского двуязычия в Украине [Текст] / А. Железний. – К. : Ранок, 1998. – 165 с.
2. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність [Текст] / Р. Кісь. – Львів : Піраміда, 2002. – 209 с.
3. Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки. Про мови в Українській РСР // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1989. – №45.
4. Пашков В.В. Двомовність як фактор національної освітньої політики в Україні [Текст] / В. В. Пашков // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2010. – вип. XXVIII. – С. 34–36.
5. Матеріали конференції «Білінгвальна освіта в контексті сучасного розвитку інтеграційних процесів». – К. : Вид-во НДПСУ, 2009. – 140 с.

Товчигречка Л.В. Особенности двуязычного образования в Украине.

В статье сделана попытка определить современное положение двуязычного образования в Украине и определить ее основные направления. Рассмотрено правовое обеспечение и особенности образования этнических меньшинств, сотрудничество Украины с европейскими странами в сфере языкового образования. Выделены шаги дальнейшего развития двуязычного образования в Украине.

Ключевые слова: двуязычное образование, образование этнических меньшинств, изучение языков.

Tovchigrechka L.V. The peculiarities of bilingual education in Ukraine.

An attempt to qualify the present state of bilingual education in Ukraine and define its main trends is made in the article. The legal security and peculiarities of ethnic minorities education, Ukraine's cooperation with European countries in the field of language education is considered. Further steps as for the development of bilingual education in Ukraine are distinguished.

Key words: bilingual education, ethnic minorities education, language learning.

Дата надходження рукопису до редколегії «_____» _____ 2011 р.